

KLASBAK

NETWERK VOOR LEREN IN DE GEVANGENIS

BELEIDSPLAN 2021-2023

Een dankjewel...

Dankjewel iedereen die meewerkte aan ons beleidsplan. Om jullie vele, waardevolle inzichten, kritische reflecties en gedurfde dromen te delen met ons, met elkaar.

Dankjewel aan de Raad van Bestuur, voor jullie vertrouwen en steun. Voor jullie onafgelaten enthousiasme om te interviewen, mee vorm te geven en kritisch na te lezen. In het bijzonder dank aan de kerngroep (Lut, Gert, Liesbeth en Bieke) om hun schouders te zetten onder dit beleidsplan. Zonder al hun input en werk de afgelopen maanden had dit beleidsplan er niet gelegen.

Dankjewel aan Wiske van Levuur. Om jouw expertise in participatieve trajecten te delen, ons (louter digitale!) parcours in goede banen te leiden en voor jouw inspirerende methodieken en begeisterende aanpak van ons beleidsplanningstraject.

Tot slot een heel speciale dank aan Bieke, onze Klasbak coördinator. Voor jouw immer positieve vibes, creativiteit en enthousiasmerende netwerk skills.

Enkele woorden uitgeklaard...

Brug binnen buiten: Het geheel van activiteiten die ervoor zorgen dat er een uitwisseling is tussen de wereld binnen en buiten de gevangismuren. De brug is het symbool voor (leer)activiteiten in de gevangissen die de gedetineerde voorbereiden op re-integratie.

Competentie: Een competentie ('skill') is een verzameling van attitudes, kennis en ervaring, vaardigheden en talenten. Competenties kunnen opgedeeld worden naar de zogenaamde 'hard skills' (bv. functioneel, technisch) en 'soft skills' (bv. sociale vaardigheden, communicatieve vaardigheden, taalvaardigheid en persoonlijke gewoonten, zoals op tijd komen, luisteren en samenwerken).

21st century skills: Een verzamelterm voor een aantal 'nieuwe' competenties die belangrijk zijn in de huidige samenleving. Het gaat onder meer om communiceren, samenwerken, mediawijsheid, ICT-basisvaardigheden, kritisch en creatief denken.

Detentieplanning: In de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden (inwerkingtreding via het Koninklijk besluit van 5 april 2019) staat de term 'individueel detentieplan'. Volgens de definitie in de basiswet is dit enkel voor veroordeelden; de vrijheidsstraf wordt uitgesproken en een traject richting re-integratie kan opgestart worden. Binnen de gedachte van levenslang leren, is Klasbak van mening dat ook personen in voorhechtenis toegang moeten hebben tot de verschillende vormen van leren en dit binnen een planning voor de tijd die ze in de gevangenis doorbrengen. Daarom gebruikt Klasbak het alternatief 'detentieplanning'.

Duale trajecten: Bij duaal leren is er een combinatie van theorie en praktijk. Deels leert men in de klas en deels op de werkplek. Aangezien er in de gevangissen gewerkt wordt in ateliers en op de vloer in verschillende ploegen (o.a. poetsen, koken, wasserette, administratie) kan dit een optie zijn.

Educatieverstrekkers: Dit is voor Klasbak een overkoepelende benaming voor iedereen die een vorm van leren aanbiedt in de gevangenis. Voorbeelden hiervan zijn: lesgevers van de Centra voor Volwassenenonderwijs en van de Centra voor Basiseducatie, de vormingswerkers van de Rode Antraciet (sport en cultuur), de begeleiders van geestelijke gezondheidszorg die sessies organiseren, vrijwilligers en studenten die zelf workshops begeleiden of assisteren bij activiteiten.

Gedetineerden: Gedetineerden zijn voor Klasbak alle personen in de Belgische gevangissen, zowel beklaagden in voorhechtenis als lang- en kortgestraften, zowel personen met de Belgische nationaliteit als met een buitenlandse nationaliteit.

Gevangeniswezen: Onder het gevangeniswezen verstaat Klasbak de organisatie van de gevangissen, de infrastructuur en het personeel (de directies, de administratie, het penitentiair bewakingspersoneel, de psychosociale dienst). Het gevangeniswezen is federale materie en valt onder de bevoegdheid van de federale minister van justitie.

Herstel: Voor Klasbak betekent herstel dat de gedetineerde in het reine komt met zichzelf, zijn of haar omgeving, het slachtoffer en de maatschappij. Dan kan hij of zij beginnen met het leggen van de bouwstenen richting re-integratie.

Hulp- en dienstverlening in de gevangenis: O.a. onderwijs, vorming, sport, cultuur, geestelijke gezondheidszorg, justitieel welzijnswerk in de Belgische gevangissen. Dit wordt georganiseerd door de gemeenschappen. In Vlaanderen en Brussel (gedeeltelijk) is dit de Vlaamse gemeenschap. Deze tweesprong tussen federale en gemeenschapsmaterie zorgt soms voor een spanningsveld.

Lerende gevangenis: Zie ook verwijzingen naar 'learning prison' en 'learning regime'. Met een lerende gevangenis doelt Klasbak op een detentiecontext die leren aanmoedigt bij alle betrokken partijen (o.a. de gedetineerden, het penitentiair personeel, de gevangenisdirectie). Dit wil zeggen dat dit gebeurt op een plek waar zowel de infrastructuur dit mogelijk maakt en stimuleert (bv. voldoende leslokalen, ateliers, sportzalen, tuin, bibliotheek ... met moderne voorzieningen) alsook het beleid. Concreet betekent dit bijvoorbeeld voldoende en continue opleiding voor het penitentiair personeel, participatiemogelijkheden voor de gedetineerden, leermomenten waarbij personeel en gedetineerden aan uitwisseling doen en een mind set op de gevangenisvloer die leren als een noodzakelijk en een alledaags goed ziet.

Participatie: Het op een (pro-) actieve manier kunnen invullen van zijn of haar detentietijd en het hebben van een stem die gehoord wordt. Er is ruimte voor inspraak, autonomie, dialoog, initiatief en uitwisseling. Dit in tegenstelling tot de passieve houding waarin de gedetineerde soms geduwd wordt door een detentiecontext die ondernemen en inspraak afremt of soms zelfs teniet doet.

Werk: Een werk is een plek van bedrijvigheid waar verschillende partijen bij betrokken zijn. Iedere 'bouwer' heeft zijn niche en plekje op de werf maar ondertussen wordt er samen een groter gemeenschappelijk project gerealiseerd. Klasbak wil dergelijke werven of projecten in gang zetten waarbij de verschillende stakeholders, elk vanuit hun expertise en werkveld, concreet kunnen samenwerken rond de werven.

Inhoud

1. Voorwoord	5
2. Wie zijn we?.....	6
Historiek.....	6
Onze visie.....	6
Onze missie.....	6
3. Introductie tot het beleidsplan	7
4. Impact & outcome: de droom en de context.....	8
4.1. Impact.....	9
4.2. Outcome	9
4.2.1. Educatieverstrekkers.....	10
4.2.2. Gevangeniswezen	11
4.2.3. Beleidsmakers	11
4.2.4. Influencers.....	12
5. Output & Acties: de rol van Klasbak.....	13
5.1. Output	14
5.2. Acties	15
6. Vier thematische werven	16
7. Input	18
8. De verschillende stappen in de totstandkoming van het beleidsplan	19
8.1. De vragen	19
8.2. De verschillende stappen	19
Bijlagen A: Tabellen	23
Bijlagen B: Lectuur	27

Afkortingen

- **AHOVOKS:** Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen
- **CVO:** Centrum voor volwassenenonderwijs
- **DG EPI:** Directoraat-generaal penitentiaire inrichtingen
- **Eabt:** Educatie achter buitenlandse tralies (www.eabt.nl)
- **EPEA:** European Prison Education Association (www.epea.org)
- **Federatie CBE:** Federatie Centra voor Basiseducatie (www.basiseducatie.be)
- **VOCVO:** Vlaams ondersteuningscentrum voor het volwassenenonderwijs (www.vocvo.be)
- **VOKA:** Vlaams netwerk van ondernemingen
- **UNIZO:** Unie van zelfstandige ondernemers
- **VUB:** Vrije Universiteit Brussel

1. Voorwoord

1. Voorwoord

U heeft op dit moment het beleidsplan 2021-2023 van Klasbak in handen. Een plan waarin we aangeven hoe we samen de komende jaren willen bouwen aan leren in gevangenis. Waarom dit nieuwe beleidsplan? Ik zou u heel operationeel kunnen zeggen: ons vorige beleidsplan is afgelopen. Wij hebben dus een nieuw nodig. Maar dat is het niet. Een beleidsplan is niet zomaar een rapport, of een verslag. We willen als Klasbak dit moment aangrijpen om even stil te staan met het hele netwerk. Terug te blikken, maar vooral vooruit te kijken. En als we vooruit kijken, zien we dat we wel heel wat kanten uit kunnen. Zoveel dingen te doen... Daarom stellen we onszelf de volgende vragen: Welke impact willen we nu echt genereren? Hoe kunnen we als netwerk die ambities realiseren? Welke concrete acties kunnen we dan als Klasbak ondernemen om ons netwerk daarin te ondersteunen? Waar kunnen we als Klasbak écht het verschil gaan maken?

Klasbak is in de eerste plaats een netwerkorganisatie. Het is dan ook logisch dat dit hele beleidsplan zijn wortels heeft in ons netwerk. Sinds het voorjaar van 2020 brachten we tientallen mensen samen op denkmomenten, workshops en onze Toekomstdag. Les- en cursusgevers, educatieve organisaties, penitentiair beamtben, gevangenisdirecties, wetenschappers, beleidsmakers en overheidsdiensten werden geïnterviewd, gingen in dialoog, en bouwden aan onze 'impact chain'.

Een eerste resultaat van al deze inspanningen is dat we meer en meer als netwerk zijn gaan denken en plannen. Waar we met Klasbak de voorbije jaren vooral hebben

ingezet op visieontwikkeling en -deling, trekken we de komende jaren veel meer de kaart van het netwerk. Zo hebben we bewust in de missie 'Klasbak is het kenniscentrum leren en detentie' geschraapt, en richten ons volop op de baseline 'Klasbak is het netwerk voor leren in de gevangenis. Om onze gedeelde, gedroomde impact te realiseren, moeten we meer verbinden, delen, co-creëren en elkaar inspireren en motiveren. Tegelijkertijd is er bewust gekozen om de komende jaren vier concreet uit te werken projecten of 'werven' centraal te zetten: de lerende gevangenis, de brug binnen buiten, participatie en digitalisering.

Als netwerkorganisatie geloven we in de kracht van netwerkdenken. We geloven dat het oplossen van knelpunten en het benutten van kansen omtrent leren in de gevangenis alleen lukt door samenwerking. We erkennen en waarderen elkaars unieke invalshoek, sterkte, positie, aanbod en expertise. We zijn een netwerk over de vele muren heen: formeel en informeel, Vlaams en Federaal, vanop de werkvloer tot betrokken bij het beleid, binnen en buiten de muren.

Klasbak is daarbij een verbinder, een bruggenbouwer. We stimuleren nieuwe initiatieven of nieuwe projecten waarbij we instinctief inzetten op creatieve en flexibele partnerschappen. En dit rondom gemeenschappelijke uitdagingen en de werven zoals de lerende gevangenis, de brug binnen buiten, participatie en digitalisering. Klasbak is als netwerk uiteraard niets zonder haar netwerkpartners, organisaties en leden. Die impact kunnen we immers niet alleen realiseren. Kunnen we ook op u rekenen?

*Prof. dr. Liesbeth De Donder
Voorzitter Klasbak*

2. Wie zijn we?

Historiek

Klasbak ontstond in 2012 als een informeel netwerk van organisaties en personen die betrokken waren bij onderwijs in de gevangnissen. De betrokkenen voelden de nood om expertise en ervaringen te bundelen en te verspreiden naar het werkveld. Klasbak werd opgericht binnen de schoot van de toenmalige stuurgroep volwassenenonderwijs, en kon rekenen op de samenwerking van de consortia volwassenenonderwijs.

Al snel bleek de slagkracht van het informele netwerk te klein voor de uitdagingen die het voor zich liggen had. De nood beperkte zich immers niet tot kennis en expertisedeling. Grotere uitdagingen zoals het creëren/vergroten van een draagvlak in de samenleving, aandacht van beleid en politiek, de nood aan onderzoekswerk bepaalden voor een groot stuk het welslagen van de inspanningen in het werkveld. Klasbak besliste daarom om zich om te vormen tot de vzw Klasbak. Samenhangend met deze verandering van structuur, vond er een inhoudelijke verruiming plaats. Klasbak breidde haar focus uit tot het formele én het informele leren. De baseline 'netwerk voor onderwijs aan gedetineerden' werd in 2016 dan ook vervangen door 'netwerk voor educatie in de gevangenis'. Omdat Klasbak voelde dat het de afgelopen jaren nog teveel enkel gelinkt werd aan formeel onderwijs, paste het de baseline opnieuw aan. Educatie werd teveel gelijkgesteld met onderwijs, dus het werd leren. Daarom kiest Klasbak er nu voor om te spreken over 'leren in de gevangenis'.

In november 2015 erkent men Klasbak als de Vlaamse afdeling van de European Prison Education Association (EPEA). EPEA is een Europees netwerk voor educatie in de gevangenis, dat gelijkaardige doelen nastreeft als Klasbak. De link tussen beide organisaties lag voor de hand. Door deze erkenning trad Klasbak toe tot een Europees netwerk van afdelingen en leden die allen actief zijn in het veld van educatie in de gevangenis.

De dag van vandaag is Klasbak een ledenorganisatie met zowel individuele leden als organisaties (bv. De Rode Antraciet, VUB, VOCVO, Federatie Centra voor Basiseducatie, CVO De Oranjerie) als lid en een 'partner in crime' nl. De Huizen. Wij zijn het netwerk voor leren in de gevangenis.

Onze visie

De samenleving beschouwt gedetineerden als volwaardige burgers en detentie als een context waarin kansen worden gecreëerd en gegrepen. Detentie vindt plaats in een lerende, participatieve en digitale omgeving, gericht op herstel en re-integratie. De gedetineerde mens staat hierin centraal.

Bijna elke gedetineerde komt ooit vrij. Daarom moet een gedetineerde vanaf dag één van de detentie de hulp en mogelijkheden krijgen om zich voor te bereiden op een terugkeer in de maatschappij. Leren is daar een belangrijk onderdeel van. Leren tijdens detentie biedt gedetineerden immers handvatten: handvatten om te groeien, om zich te versterken en om uiteindelijk bij te dragen aan de samenleving.

Leren, toekomstplannen maken en verwezenlijken, dat start bij de dromen en verwachtingen van gedetineerden. Vanuit hun sterktes wordt gezocht naar leerkansen en mogelijkheden. Dit impliceert een individuele, gedifferentieerde en participatieve aanpak zodat gedetineerden vanuit hun persoonlijke behoeftes aan een eigen toekomst kunnen werken. Voor Klasbak is de detentieomgeving ook altijd een lerende en digitale omgeving die zo reëel mogelijk aansluit op en voldoet aan de standaarden van de buitenwereld. Participatie en de brug binnen buiten staan hierbij centraal. Klasbak wil tevens de ontwikkeling stimuleren van de 21st century skills, die in de hedendaagse maatschappij een verschil maken.

Een optimaal leerklimaat heeft een optimaal leefklimaat nodig. Daarom moet het leefklimaat van de gevangenis niet alleen gericht zijn op de basisbehoeften van gedetineerden. Het leven in de gevangenis is zo georganiseerd dat gedetineerden hun sociale rollen eveneens binnen de muren kunnen opnemen. Daarenboven is de dienstverlening uit de buitenwereld voor gedetineerden toegankelijk.

Onze missie

Klasbak is een netwerkorganisatie voor betrokkenen bij leren van gedetineerden. Het netwerk van Klasbak is heel divers en bestaat o.a. uit educatieverstrekkers, het gevangeniswezen, beleidsmakers en influencers (Vlaams, Federaal en internationaal). Wij zijn de Vlaamse afdeling van de European Prison Education Association (EPEA).

Leren in de gevangenis is ons vertrekpunt om:

- Het netwerk van stakeholders te verbinden.
- Expertise met elkaar te delen.
- Onderlinge samenwerking met de stakeholders op te zoeken en te co-creëren.
- De stakeholders te inspireren en stimuleren.

Om gedetineerden te ondersteunen in hun voorbereiding op het leven na detentie, werkt Klasbak aan vier werven: de lerende gevangenis, de brug binnen buiten, participatie en digitalisering.

3. Introductie

3. Introductie tot het beleidsplan

Om tot dit beleidsplan te komen heeft Klasbak een proces onder begeleiding van Levuur doorlopen. Binnen dit proces was het doel om tot een impact chain te komen. Het startpunt betrof het duidelijk stellen van de impact die Klasbak voor de gedetineerden wil realiseren, het eindpunt de input die daar dan voor nodig is. Deze impact chain vormt het kader van het nieuwe beleidsplan en bestaat uit de volgende onderdelen:

Input ← Acties ← Output ← Outcome ← Impact

- **Impact:** De droom die Klasbak als netwerk voor ogen heeft voor de gedetineerde.
- **Outcome:** De context die nodig is opdat dit zou kunnen gebeuren.
- **Output:** De doelstellingen die Klasbak hierin te realiseren heeft.
- **Acties:** De acties die Klasbak op te zetten heeft om de doelstellingen te realiseren.
- **Input:** Wat Klasbak nodig heeft om dit te kunnen realiseren.

Doorheen het proces kwamen vier thema's op de voorgrond te staan. Deze thema's heeft Klasbak verwerkt in projecten die het samen met het netwerk wil realiseren en kregen de naam 'werven'. Deze doen dienst als rode draad doorheen het beleidsplan en vormen de ankerpunten en ambitie voor de werking van Klasbak voor de komende drie jaar. De vier werven betreffen:

- De detentiecontext is een lerende omgeving. Met andere woorden, de detentiecontext stimuleert leren. Leren in de brede zin van het woord en voor alle betrokken partijen bij detentie.
- Er wordt op verschillende manieren een sterke brug tussen de wereld binnen/in detentie en buiten voorzien. In beide richtingen.
- Participatie in detentie wordt aangemoedigd en vindt plaats. Niet enkel participatie door de gedetineerden maar bijvoorbeeld ook door het penitentiair bewakingspersoneel.
- De detentie-omgeving is ook een digitale (leer-)omgeving.

Het volledige beleidsplanningsproces staat beschreven in het laatste onderdeel van de uitgebreide digitale versie van het beleidsplan die te vinden is op www.klasbak.net.

4. Impact & outcome: de droom en de context

Input → Acties → Output → Outcome → Impact (Impact chain: invloed van de onderdelen)

Outcome	Impact
<p>Om deze impact mogelijk te maken, willen we het samen met alle betrokkenen nog meer mogelijk maken dat:</p> <ul style="list-style-type: none">• Een gevangenis een lerende gevangenis of learning prison is.• Gedetineerden actief participeren aan leren in detentie.• De brug tussen binnen en buiten toegankelijker is in beide richtingen.• De detentieomgeving én een menselijke leeromgeving én een digitale leeromgeving is.	<p>Het netwerk Klasbak werkt aan een samenleving waarin:</p> <ul style="list-style-type: none">• Een gedetineerde wordt gezien als een volwaardige burger.• De samenleving investeert in herstel en re-integratie van gedetineerden.• De detentieomgeving een lerende omgeving is.• Een gedetineerde een doelgericht en zinvol leertraject kan samenstellen, dat perspectief biedt, met het oog op herstel en re-integratie.

4.1. Impact

Het netwerk van Klasbak werkt aan een samenleving waarin:

Een gedetineerde wordt gezien als een volwaardige burger.

- Iemand die wordt gezien, gewaardeerd en betrokken.
- Iemand die wordt beschouwd als een lerend en sociaal wezen, een lid van de samenleving.
- Iemand die adequate keuzemogelijkheden heeft met dezelfde standaarden als buiten de muren.
- Iemand die uniek is: 'de' gedetineerde bestaat niet.
- Iemand die kan mee zijn met de maatschappelijke evoluties.
- Iemand die kan deelnemen aan het leven buiten de muren.

De samenleving investeert in herstel en re-integratie van gedetineerden.

- De samenleving ziet detentie als een kans om hier aan te werken.
- De samenleving erkent dat investeren in leren in detentie het herstel en re-integratie ten goede komt.

De detentieomgeving een lerende omgeving is.

- De detentieomgeving informeert en motiveert gedetineerden om (te blijven) deelnemen aan het leeraanbod naar keuze.
- De detentieomgeving biedt kansen aan gedetineerden en de ruimte om deze te grijpen en te verzilveren.
- De detentieomgeving ziet gedetineerde als eigenaar van zijn of haar eigen detentieplanning of leerproces en voorziet hiertoe begeleiding en coaching.
- De detentieomgeving flankiert de gedetineerden met andere vormen van herstel en ontwikkeling indien nodig (bv. therapie).

De gedetineerde een doelgericht en zinvol leertraject kan samenstellen dat perspectief biedt, met het oog op herstel en re-integratie.

- Een gedetineerde kan een realistisch toekomstbeeld ontwikkelen en een concreet stappenplan om hier naartoe te werken, zowel tijdens als na detentie.
- Een leertraject op maat van de gedetineerde wordt uitgestippeld. Individueel, gedifferentieerd en verankerd in een detentieplanning.
- Het verwerven van competenties die zinvol zijn in functie van herstel en re-integratie in de samenleving wordt aangemoedigd en mogelijk gemaakt.
- Het ontslag uit detentie wordt gezien als een scharnierpunt, waarbij de begeleiding kan verder lopen.

4.2. Outcome

Om de vooropgestelde impact te realiseren, wil Klasbak met alle betrokkenen de volgende context mogelijk maken.

De gevangenis is een 'learning prison' of een 'lerende gevangenis'.

- Gedetineerden kunnen **formeel en informeel leren**.
- Gedetineerden kunnen **diploma's en certificaten** verwerven.
- Gedetineerden verwerven **attitudes en vaardigheden**, zoals de 21st century skills (bv. samenwerken, communiceren, mediawijsheid, sociale en culturele vaardigheden), die bevorderlijk zijn voor hun re-integratie.
- Gedetineerden worden doorheen hun leerproces **begeleid** op zo'n manier dat zij bewust kunnen bezig zijn met **herstel** (van zichzelf en hun omgeving, het slachtoffer, de samenleving).

Gedetineerden participeren actief aan (leren in) detentie.

- Gedetineerden kunnen zo **verantwoordelijkheid** opnemen voor het eigen leer- en detentieproces.
- Gedetineerden leren **samen, met en van elkaar**.
- Als **ambassadeur** motiveren gedetineerden andere lerenden.

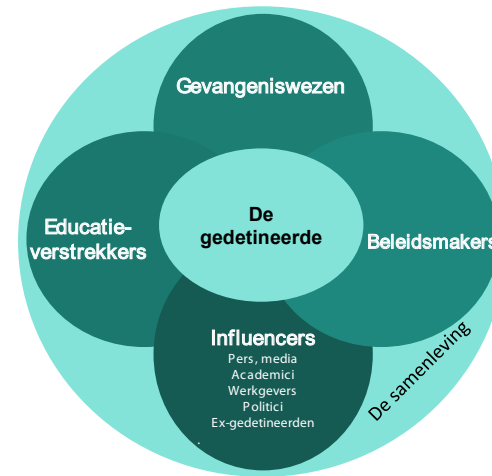
De brug tussen binnen en buiten is toegankelijker in beide richtingen.

- Gedetineerden worden **vanaf dag 1** voorbereid op re-integratie via detentieplanning.
- Er wordt in de gevangenis nog meer samengewerkt met **externe organisaties**.
- Gedetineerden kunnen tijdens detentie deelnemen aan **externe activiteiten**.
- **Ervaringen** en **verhalen** van gedetineerden worden verspreid buiten de gevangensmuren.

De detentieomgeving is, én een leeromgeving via interacties in persoon, én een digitale (leer)omgeving.

- Gedetineerden hebben toegang tot **online leren** en **internet**.
- Gedetineerden verwerven **digitale vaardigheden**.

Om de impact mogelijk te maken, wil Klasbak het samen met alle stakeholders, en meer specifiek met de stakeholders die een grote invloed uitoefenen in dit verhaal, nog meer mogelijk maken dat de outcome gerealiseerd wordt. Figuur 1 biedt een overzicht van deze stakeholders.

Figuur 1. Overzicht centrale stakeholders Klasbak

4.2.1. Educatieverstrekkers

Educatieverstrekkers bieden kwaliteitsvolle en volwaardige educatie en workshops aan.

- Ze voorzien **open en begeleid leren** in de detentie.
- Ze doen dit op basis van vrijwilligheid maar werken **outreaching** en **aanklampend**.
- Ze **passen zich aan, aan de detentiecontext** waar nodig en mogelijk, zowel administratief en inhoudelijk (bv. kleinere groepen cursisten).
- Zowel lesgevers als gedetineerden maken optimaal gebruik van de (online) **leerplatformen**.
- Ze werken in een geïntegreerd en gestructureerd geheel met **afstemming van de verschillende diensten**.
- Ze bieden een educatief aanbod aan dat **divers en op maat** is voor specifieke doelgroepen (bv. laaggeletterden, anderstaligen, mensen in de arresthuizen) en **specifieke detentiecontexten** (bv. meer instroommomenten).
- Ze geven de mogelijkheden tot **gecertificeerde en diplomagerichte** opleidingen.

Educatieverstrekkers schenken de nodige aandacht aan (het belang van) informeel leren.

- Ze coachen gedetineerden op **verschillende levensgebieden**.
- Ze werken aan **'hard skills'** en **'soft skills'** van gedetineerden (bv. binnen duale trajecten tijdens werkzaamheden op de gevangenisvloer en in de gevangensateliers).
- Ze bieden zowel **individuele begeleiding** als **groepssessies** aan (bv. leren via groepsdynamica, omgaan met agressie).

Educatieverstrekkers trekken volop de kaart van participatie.

- Ze creëren mee mogelijkheden voor **participatie** door gedetineerden.
- Ze erkennen het belang van de **ontmoeting** (mens-zijn, vertrouwen krijgen en geven, delen).
- Ze hebben hierin aandacht voor **herstel** van de gedetineerde zelf, het slachtoffer en andere betrokkenen.
- Ze erkennen gedetineerden als **ervaringsdeskundigen** die een rol hebben binnen educatie.

Educatieverstrekkers zijn een essentieel onderdeel van de brug binnen buiten.

- Ze leveren een bijdrage in **detentieplanning**.
- Ze leveren input rond **competenties** van de gedetineerde.

4.2.2. Gevangeniswezen

DG EPI voorziet in een detentiebeleid dat leren onderschrijft als pijler van het detentie- en re-integratiebeleid.

- In de gevangenis staat men open voor **experiment** en **initiatieven** rond leren in detentie.
- In de gevangenis voorziet men **internet** voor gedetineerden.
- De gevangenis benut de **accommodatie** die voorhanden is optimaal en gebruikt de gevangenisruimte voor leren en de uitvoering van detentieplanning van gedetineerden.
- In de gevangenis bewaakt men dat de visie en beslissingen van DG EPI **concreet uitgevoerd worden** binnen een redelijke termijn.
- De **rol van penitentiair personeel wordt hervormd**: een deel van hen vervult ook een ondersteunende en coachende rol in gevangeniseducatie (bv. als mentor of als brugfiguur met de Vlaamse Gemeenschap) en zij worden gevaloriseerd voor hun maatschappelijk relevante job.
- De gevangenis faciliteert de **samenwerking** tussen de verschillende betrokken partijen.

De lokale gevangenis en het personeel versterken de participatie van gedetineerden.

- Zij maken het mee mogelijk dat de gedetineerden **hun dossier in handen nemen**.
- Zij geven gedetineerden de mogelijkheid om de **verantwoordelijkheid en de regie** over zijn/haar traject op te nemen en ondersteunen mee de **detentieplanning**.

De lokale gevangenis en het personeel versterken hun rol in de brug binnen buiten.

- Zij faciliteren **samenwerking met lokale organisaties, academies** enz. van buiten en dit in 2 richtingen: lokale organisaties in de gevangenis en gedetineerden in lokale organisaties buiten de gevangenis.
- Zij faciliteren **multidisciplinaire teams** voor de opvolging van de gedetineerden.
- Zij faciliteren de mogelijkheden van de **gevangenisbibliotheek** ten volle.

4.2.3. Beleidsmakers

Beleidsmakers voorzien in de gevangenis als zijnde een lerende organisatie of een lerende gevangenis.

Deze visie vertaalt zich in:

- Aangepaste en kwaliteitsvolle **infrastructuur**.
- Een **lerend regime** (bv. flexibiliteit qua dagindeling, vrijwaring educatie en vorming bij sociale onrust).
- Gevangnissen die **digitale gevangnissen** zijn: met intranet- én internetsysteem, ICT-ruimtes, toegang tot verschillende leerplatformen in de leercentra en op cel.
- Zinvolle **arbeidsplaatsen** of **leermogelijkheden** voor alle gedetineerden, altijd en overal: laagdrempelige, motiverende leercentra en lesmateriaal.
- Een lerende gevangenis is er niet alleen voor de **gedetineerden** maar ook voor **het personeel** werkzaam in de gevangenis: er is een uitbreiding van de opleiding voor het penitentiair personeel, permanente vorming en bijscholing wordt aangemoedigd.

Beleidsmakers focussen op de brug binnen buiten.

- De **primaire focus van detentie ligt op re-integratie**. De veiligheid wordt gevrijwaard maar dit is niet de inhoudelijke rode draad van detentie.
- Er wordt voorzien in een structuur die **1 centrale begeleider** voor binnen en buiten toelaat.
- **Detentie is het laatste alternatief**. Alternatieven krijgen bijgevolg voorrang.
- Meer korte en kleinschalige detentie door in te zetten op **detentiehuisen**.
- Voldoende medewerkers van de **Psycho Sociale Dienst** om in te zetten op een adequate aanpak en behandeling van de problematieken (meer dan enkel risico-inschatting en adviesverlening).
- De uitrol van **detentieplanning** is dé grondslag voor het detentietraject.
- Het **strafblad** wordt herbekeken aangezien een strafblad het vinden van werk bemoeilijkt. Nu heeft men vaak geen toegang tot jobs waarbij de straf eigenlijk geen verschil zou mogen maken (bv. geen link met het misdrijf).

Beleidsmakers focussen op participatie van gedetineerden.

- **Participatie, verantwoordelijkheid, burgerschap** van gedetineerden krijgen een sleutelrol in de invulling van detentie.
- Er is meer **fasering tijdens de detentie** in functie van het opnemen van verantwoordelijkheid en focus op veiligheid (bv. m.b.t. internettoegang).

Beleidsmakers passen regelgeving aan en letten op de toepassing in de praktijk.

- Het beleid is **evidence-based** (d.w.z. experts en ervaringsdeskundigen raadplegen, onderzoek raadplegen, initiëren en valoriseren, inspiratie uit binnen- en buitenland).
- Het beleid is **transparant** (bv. inzake premies voor het volgen van opleidingen).
- Er is een **redelijke termijn voor de uitvoering** van de wetten en beslissingen (bv. de visie van DG EPI op humane detentie wordt overal toegepast in de praktijk, in alle gevangenissen).

4.2.4. Influencers

Influencers inspireren en delen positieve verhalen met elkaar en onder hun netwerk.

- **Werkgevers** inspireren en motiveren andere werkgevers om ex-gedetineerden aan te nemen.
- **(Ex-)gedetineerden** inspireren en motiveren (mede-)gedetineerden rond leren, participatie, de brug binnen buiten.
- **Academici** zetten het topic van leren in detentie hoog op hun onderzoeksagenda.
- **De ledenorganisaties** (bv. De Rode Antraciet, Federatie Centra voor Basiseducatie, VUB, VOCVO, CVO De Oranjerie), the European Prison Education Association en haar branches, andere partners in crime (bv. Educatie achter buitenlandse tralies, De Huizen/Rescaled), vakbonden ... zorgen voor wederzijdse kruisbestuiving en beïnvloeding in het eigen netwerk rond thema's zoals leren in detentie (binnen-en buitenland), afstandslernen en kleinschalige vormen van detentie.

Influencers inspireren en brengen positieve verhalen naar buiten.

- In de **pers** leest men over leren in detentie via positieve verhalen, goede praktijken, knelpunten bij leren en participatie in detentie, de uitdagingen van de re-integratie en de brug binnen buiten.
- **(Ex-)gedetineerden** delen hun ervaringen met de buitenwereld.
- **Politici** durven zich uitspreken en durven ingaan tegen de publieke opinie over leren en participatie in detentie, en de brug binnen buiten.

5. Output & Acties: de rol van Klasbak

Input → Acties → Output → Outcome → Impact (Impact chain: invloed van de onderdelen)

Acties	Output
<p>Klasbak zet de volgende acties op om de output te realiseren:</p> <ul style="list-style-type: none">• In kaart brengen en verzamelen.• Outreaching en proactief werken.• Interactie tussen het netwerk organiseren.• Communiceren en dissemineren.	<p>Klasbak draagt op deze manier bij tot het realiseren van deze ambities:</p> <ul style="list-style-type: none">• Verbinden: Het netwerk van stakeholders dat zich inzet voor leren in detentie (binnen en buiten de muren, nationaal en internationaal) uitbreiden en versterken.• Delen: Expertise (cijfers, kennis, ervaringen en noden) met elkaar delen over de werven: (1) leren in detentie/de lerende gevangenis, (2) participatie, (3) de brug binnen-buiten en (4) digitale leeromgeving.• Co-creëren: De onderlinge samenwerking met alle betrokkenen opzoeken en bevorderen.• Inspireren en motiveren.

5.1 Output

Klasbak heeft een bepaalde impact voor ogen voor de gedetineerde en daarvoor is een bepaalde context nodig. Om bij te dragen tot deze realisatie wil Klasbak het volgende doen.

Verbinden: Het netwerk van stakeholders dat zich inzet voor leren in de gevangenis, binnen en buiten de muren, nationaal en internationaal, uitbreiden en versterken.

- **Uitreiken** naar en **verbinding** leggen tussen medewerkers in de penitentiaire inrichtingen, educatieverstrekkers, beleidsmakers en influencers (pers, academici, politici, werkgevers, gedetineerden ...).
- Zorgen voor regelmatig **contact en uitwisseling** tussen alle betrokken stakeholders, op verschillende niveaus (van werkvloer tot beleid).
- Binnen het netwerk een gevoel van **community** en **verbondenheid** creëren.

Delen: Expertise (cijfers, kennis, ervaringen en noden) met elkaar delen over de werven (leren in detentie, participatie, brug binnen buiten, digitale leeromgeving).

- Het **verzamelen** van wat **aanwezig** is in het netwerk.
- **Op zoek** gaan naar **nieuwe relevante expertise** buiten het netwerk.
- Het **verspreiden** van expertise **binnen** het netwerk.
- Het **verspreiden** van expertise **buiten** het netwerk (het brede publiek, beleidsmakers).

Co-creëren: De onderlinge samenwerking met alle betrokkenen opzoeken en bevorderen.

- Bijdragen aan het versterken van de **initiatieven** van het Klasbak netwerk.
- Gezamenlijke **visies** ontwikkelen.
- In **actie** gaan en samen als netwerk nieuwe initiatieven opzetten.

Inspireren en motiveren.

- Opinie en beeldvorming van stakeholders **beïnvloeden**.
- Stakeholders **inspireren** en hen **ondersteunen** om actie mogelijk te maken.
- Stakeholders **aanzetten tot** actie en gedragsverandering.

5.2 Acties

Om de doelstellingen die vooropgesteld werden (verbinden, delen, co-creëren, inspireren en motiveren) te realiseren samen met het netwerk zal Klasbak verschillende acties initiëren en ondernemen. Ook bij de acties staan samenwerking en het functioneren als netwerk centraal.

Waar Klasbak volgens de stakeholders het verschil kan maken:

- 1. Verzamelen en in kaart brengen van informatie, kennis en ervaring.**
- 2. Communiceren en het verspreiden van informatie, kennis en ervaring.**
- 3. Outreachend en proactief werken.**
- 4. Organiseren van interactie tussen het netwerk.**

ACTIEDOMEIN 1: Verzamelen en in kaart brengen van informatie, kennis en ervaring

Eén van de basisactiviteiten van Klasbak is het verzamelen van informatie en het vervolgens in kaart brengen van deze input. De informatie die Klasbak verzamelt bestaat o.a. uit de 'who is who' van het werkveld, contacten van relevante actoren en kennis betreffende de vier werven. Van hieruit kunnen er andere acties ondernomen worden. Relevante informatie kan eveneens door het netwerk en geïnteresseerden geraadpleegd worden (bv. op de website).

Een overzicht van de acties en de indicatoren van actiedomein 1 zijn te vinden in bijlage A.1.

ACTIEDOMEIN 2: Communiceren en het verspreiden van informatie, kennis en ervaring

Centraal bij Klasbak staat het verzamelen van relevante input om deze vervolgens gericht te verspreiden. De verspreiding gebeurt via de communicatiekanalen zijnde de website, de nieuwsbrief (bundeling van de bakberichten), de sociale media en de klassieke media. Aanvullend zorgen ook getuigenissen vanuit Klasbak, ambassadeurs, het EPEA-netwerk en het EPALE-netwerk dat output tot bij het publiek geraakt. Als netwerk probeert Klasbak ook ten volle de partners te motiveren om mee de output te verspreiden in hun eigen regionen. Omwille van strategische redenen wordt de data rond de communicatie en de gebruikers in kaart gebracht. Het communicatieplan dat ontwikkeld werd tijdens de vorige beleidsperiode om alles te structureren, krijgt een update op basis van het nieuwe beleidsplan.

Een overzicht van de acties en de indicatoren van actiedomein 2 zijn te vinden in bijlage A.2.

ACTIEDOMEIN 3: Outreachend en proactief werken

Wil Klasbak de doelstellingen waarmaken, dan is het duidelijk dat er constant en proactief gezocht moet worden naar opportuniteiten. Onder andere om het netwerk verder te verkennen en uit te breiden, mogelijke samenwerkingen te exploreren en voeling te hebben met wat er leeft bij de stakeholders en op de gevangenisvloer. Daarvoor is Klasbak op relevante meetings en netwerkmomenten aanwezig, contacteert het nieuwe relevante actoren en tast Klasbak met hen de raakvlakken af. Dit blijft Klasbak ook doen binnen de reeds bestaande relaties. Daarvoor neemt Klasbak het initiatief voor overlegmomenten. Om zicht te hebben op de noden van het netwerk en wat er hier binnen leeft, bevaart Klasbak hen en roept op om informatie inzake te delen. Opdat specifieke doelgroepen (bv. de penitentiair beampten) beter bereikt zouden worden, initieert Klasbak strategische projecten.

Een overzicht van de acties en de indicatoren van actiedomein 3 zijn te vinden in bijlage A.3.

ACTIEDOMEIN 4: Interactie tussen het netwerk organiseren

Vanuit de impactoefeningen en de stakeholdersbevraging van het netwerk kwam duidelijk naar voor dat er een rol voor Klasbak is weggelegd als initiator van netwerkmomenten en het creëren van community. Momenteel is iedereen sterk bezig in het eigen werkveld en zijn er te weinig momenten waarbij er vanuit de verschillende domeinen aan uitwisseling kan gedaan worden. Deze netwerkmomenten kunnen divers zijn: online of fysiek, op verschillende niveaus (lokaal/Vlaams-Brussels/EU), binnen het netwerk of met potentiële partners, over de verschillende sectoren heen (van actoren op de werkvloer tot beleidsmakers). De interactie kan opgezet worden om elkaar en elkaars werking beter te leren kennen, om meningen tegenover elkaar te zetten, om constructief te overleggen, om expertise te delen of om een concrete samenwerking op te zetten. Aanvullend kan een deelplatform op de website een te verkennen piste zijn.

Een overzicht van de acties en de indicatoren van actiedomein 4 zijn te vinden in bijlage A.4.

6. Vier thematische werven

Doorheen het proces voor de opmaak van dit plan kwam naar boven dat het netwerk wil dat er actie ondernomen wordt en vooruitgang wordt geboekt de volgende jaren rond de werven: de lerende gevangenis, de brug binnen buiten, participatie en digitalisering. Dit gaat Klasbak doen binnen vier thematische werven.

Waarom een werf? Een werf is een plek van bedrijvigheid waar verschillende partijen bij betrokken zijn. Iedere 'bouwer' heeft zijn niche en plekje op de werf maar ondertussen wordt er samen een groter gemeenschappelijk project gerealiseerd. Klasbak wil dergelijke werven of projecten in gang zetten waarbij de verschillende stakeholders, elk vanuit hun expertise en werkveld, concreet kunnen samenwerken rond de werven.

Op die manier wil Klasbak de motor zijn voor het zetten van stappen in het realiseren van de impact die we voor ogen hebben voor de gedetineerde en hoopt Klasbak het netwerk te inspireren en te betrekken. Met dit beleidsplan wil Klasbak de contouren ervan vastleggen, maar vooral ook nog voldoende 'witruimte' voorzien zodat het in de komende werkjaren kan ingevuld worden voor en met het netwerk.

WERF 1: De lerende gevangenis

Klasbak streeft ernaar dat de gevangeniscontext een lerende omgeving is. Niet alleen voor de gedetineerden maar ook voor wie er werkt. Binnen een dergelijke context wordt de gedetineerde op verschillende manieren gestimuleerd om te leren, formeel en informeel. Dit start met de aanwezige infrastructuur; deze voldoet aan de hedendaagse standaarden en vervat dus ook de digitale component, bijvoorbeeld onder de vorm van goed uitgeruste computerlokalen en de mogelijkheid om ook op cel online te gaan (bv. de krant lezen in de eigen taal, contacten met het thuisfront onderhouden, online leerplatform, rijbewijs oefenen). De accommodatie beschikt over voldoende ruimtes die ingericht zijn voor de diverse activiteiten (sport, cultuur, vorming, onderwijs, praktijkvakken). Een goed uitgebouwde bibliotheek is aanwezig met boeken, magazines, cd's, dvd's en digitaal materiaal in verschillende talen en genres waar ook plaats is voor ontmoeting en lezen. In deze gevangenissetting kunnen gedetineerden aan de slag gaan in en met de groene zones (bv. telen van groenten en experimenteren met aanplanting) en belangrijke informatie (bv. wie waar te vinden is, procedures) wordt op een duidelijke manier in beeld gebracht (bv. met gebruik van symbolen en kleuren). Er is ruimte voor initiatief vanuit de gedetineerden en leervormen zoals peer-to-peer leren en duaal leren worden ondersteund en aangemoedigd.

Op deze manier worden gedetineerden getriggerd en hebben zij toegang tot een uitgebreid leeraanbod, dat zowel bestaat uit concrete opleidingen en vormingen (formeel leren) als uit stimulerende dagdagelijkse ervaringen en interacties (informeel

leren). Zo kunnen gedetineerden stap per stap 21st-century skills verwerven, groeien en stappen zetten richting het leven buiten de muren.

Een dergelijke gevangeniscontext heeft een gevangenisdirectie nodig die leren als prioriteit promoot. Zij zorgt er bijvoorbeeld voor dat werken en leren perfect gecombineerd kan worden en faciliteert de samenwerking met educatieverstrekkers en organisaties van buiten de muren. Voor het gevangenispersoneel wordt een ruim gamma aan workshops en bijscholingen voorzien dat aan hun noden tegemoet komt en het werkregime laat het toe om deze ook effectief te volgen. Het gevangenispersoneel ervaart zelf de meerwaarde van leren en werkt in deze optiek motiverend naar de gedetineerden.

Via co-creatie met partners zal Klasbak de volgende jaren ijveren om het concept van de lerende gevangenis in al zijn facetten te verspreiden naar de beleidsmakers en het grote publiek toe. Het doel, de lerende gevangenis wordt de nieuwe invulling van het begrip 'gevangenis' en wordt gezien als een evidentie. Idealiter is deze ook kleinschalig. Hiervoor wil Klasbak de context van leren in detentie in beeld brengen en een platform geven. Om dit te concretiseren beoogt Klasbak met het netwerk een publicatie samen stellen waar verschillende partijen aan het woord komen rond wat leren in detentie voor hen betekent en de ideale voedingsbodem hiervoor; het concept van de lerende gevangenis.

WERF 2: Brug binnen buiten

In de visietekst legt Klasbak heel bewust en heel expliciet de nadruk op re-integratie. Bijna elke gedetineerde komt immers ooit vrij. Daarom moet een gedetineerde vanaf dag één van de detentie de hulp en mogelijkheden krijgen om zich voor te bereiden op een terugkeer in de maatschappij. Leren is daar een belangrijk onderdeel van. Leren tijdens detentie biedt gedetineerden immers handvatten: handvatten om te groeien, om zich te versterken en om uiteindelijk ook bij te dragen aan de samenleving.

Deze visie wordt echter niet altijd ondersteund of gedeeld. Meningingen over detentie zijn vaak ongenueanceerd, en soms eerder negatief te noemen. Idem voor participatie en leren in detentie. Dit wordt nogal eens bekeken als 'luxe' of 'onveilig'. Aan die beeldvorming wil Klasbak werken. Voor heel veel mensen is de wereld achter de muren een ver-van-mijn-bed-show, een wereld die men niet kent. Daar wil Klasbak verandering in brengen en prioritair op inzetten.

Het doel is om leren in detentie een gezicht te geven. Dit kan zowel letterlijk als figuurlijk. Ambassadeurschap, concrete verhalen en getuigenissen, documentaires, sociaal-artistiek projecten kunnen hiertoe een bijdrage leveren. Het doel is om de buitenwereld een idee te geven van wat leven en leren in detentie kan betekenen. Zo

ziet de buitenwereld eveneens dat de weg naar re-integratie geen evidentie is en dat daar bepaalde randcondities voor nodig zijn (bv. voldoende begeleiding en een lerende omgeving). Binnen de muren wordt men (bv. gedetineerden en gevangenisdirectie) geïnspireerd om volop in te zetten op re-integratie.

WERF 3: Participatieve gevangenissen

Participatie is voor Klasbak een thema dat de nodige aandacht verdient en dit met betrekking tot de verschillende actoren in het verhaal van leren in detentie. Niet alleen voor de gedetineerden zelf dienen er ruimte en opportuniteiten te worden gecreëerd voor inspraak, het opnemen van verantwoordelijkheid en ondernemingszin maar ook voor het omringende personeel, zoals de penitentiair beambten en educatieverstrekkers. Vanuit de gesprekken met de stakeholders naar aanleiding van de opmaak van dit plan, kwam naar voor dat er nood is aan meer participatie, betrokkenheid en samenwerking met het penitentiair bewakingspersoneel rond leren in detentie. Dit blijft een heel essentiële groep die Klasbak vandaag nog te weinig bereikt in het netwerk. Daar wil Klasbak verandering in brengen en prioritair op inzetten.

In de komende beleidsperiode streeft Klasbak ernaar een concreet participatief traject tot een 'participatieve gevangenis' te ontwikkelen waarin het penitentiair bewakingspersoneel expliciet een plek krijgt. Vervolgens wil Klasbak dit uittesten in 2 gevangenissen. Welke rol wil, kan en zal penitentiair bewakingspersoneel opnemen rond leren en detentie? Hoe kunnen er bruggen gebouwd worden tussen penitentiair bewakingspersoneel en andere Klasbak-stakeholders, op de concrete werkvloer? Hoe kan participatie van penitentiair bewakingspersoneel, participatie van gedetineerden versterken?

WERF 4: Digitalisering

We leven in een digitale samenleving. We doen alles online en we doen het elke dag: muziek luisteren, schoenen kopen, een reis boeken, treinuren opzoeken, enz. Volgens recente cijfers in het Global Digital Report is 89% van de Belgen internetgebruiker. Reeds voor de Corona-crisis was de Belg gemiddeld meer dan vijf uur per dag online, wat overeenkomt met ongeveer een derde van de tijd die we wakker zijn en het gaat niet enkel over surfen ter ontspanning op het internet. Heel wat dienstverlening is hoofdzakelijk of zelfs uitsluitend digitaal toegankelijk geworden. Denk maar aan een afspraak maken bij de dokter, overschrijvingen doen of je inschrijven bij de VDAB. Zeker op de jobmarkt is er geen ontsnappen aan. Maar ook binnen onderwijs en informeel leren hebben digitale toepassingen en leerplatformen hun plaats ingenomen en wordt de nodige aandacht geschonken aan het aanleren van digitale vaardigheden. Maar in de Belgische gevangenissen is er geen internettoegang voor gedetineerden. Zo wordt onder meer een goede voorbereiding op de buitenwereld en leren in detentie bemoeilijkt. Voorbeelden uit het buitenland tonen nochtans dat het kan en met de lancering van Prison Cloud (d.i. een digitaal dienstenplatform voor gedetineerden) in de gevangenis van Beveren in 2016 was België goed vertrokken. Maar na de lancering van Prison Cloud in drie gevangenissen viel de motor wat stil.

2020 lijkt een keerpunt te kunnen zijn. Enerzijds werd als onderdeel van een veranderingstraject binnen het Belgische gevangeniswezen de Dienst Digitalisering Detentie (DDD) opgericht. *'De missie van de nieuwe dienst is erop gericht een digitale koppeling te leggen tussen de maatschappij en de gevangenis om er zo voor te zorgen dat de gedetineerde zich tijdens de detentieperiode beter kan aanpassen aan of mee kan blijven met de digitalisering die we allemaal merken in het dagelijkse leven.'*, aldus directeur Kristoff Hemelinckx. Anderzijds heeft de coronacrisis ervoor gezorgd dat men ook binnen gevangenissen sneller heeft moeten schakelen op digitaal vlak door bijvoorbeeld online bezoek en online rechtszittingen mogelijk te maken.

Het is dus belangrijk voor Klasbak om de komende jaren te blijven inzetten op digitalisering. Een concrete potentiële piste is het 'Triangle-project', in samenwerking met het Nederlandse Click F1 (penhouder), Eduvier (onderwijsondersteuning/specifieke begeleiding/arbeidstoeleiding) en Aloysius (ontwikkelaar digitaal talenten portofolio 'Cozima'). IPS Innovative Prison Systems en Aproximar (Social Solidarity Cooperative) uit Portugal. En de Belgische partners (DDD, VOCVO en Klasbak). Het doel is om te onderzoeken welk digitaal product kan ontwikkeld worden om educatie in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen op een digitale manier te ontsluiten. Na een vooronderzoek zou dit concreet getest kunnen worden in een pilot-gevangenis. Op basis van deze pilot worden een digitale gids en lobby-beleidsaanbevelingen ontwikkeld.

7. Input

De rubriek 'Input' wacht aan het uiteinde van de impact chain. We zijn gestart met de droom die we voor de gedetineerde voor ogen hebben. Vervolgens hebben we doorheen de verschillende stappen van de denkoefening het verhaal verfijnd door te kijken welke context nodig is om dit te bewerkstelligen (outcome), welke doelstellingen wij als netwerk in dit verhaal te realiseren hebben (output) en welke concrete acties Klasbak op te zetten heeft om die doelstellingen te verwezenlijken. Om dit te kunnen doen is er echter input nodig van middelen, mensen en het netwerk.

Het proces van de impact chain is voor Klasbak geen evident proces geweest. Alles lag open op voorhand en we wisten niet waar we gingen uitkomen. Maar tegelijk was het spreekwoordelijk graven en wroeten met het netwerk een manier om noden aan te raken, nieuwe ideeën uit te wisselen, elkaar beter te leren kennen en uit te komen op een aantal kernzaken waar Klasbak dit beleidsplan kon rond opbouwen. Zoals de werven; de lerende gevangenis, de brug binnen buiten, participatie en digitalisering. Het is klaar als een klontje, hiermee gaat Klasbak tot de actie over de volgende jaren in concrete projecten en pilots, zoals beschreven in de werven.

Het kwam doorheen dit beleidsplan reeds verschillende keren aan bod; Klasbak kan en wil de droom die het voor ogen heeft voor de gedetineerde, de impact die Klasbak uiteindelijk wenst te bekomen, niet alleen realiseren. Wat Klasbak wil voor de gedetineerde is een verhaal waar verschillende partijen een rol in te spelen hebben. Na het doorlopen van het proces om tot dit plan te komen, heeft Klasbak het gevoel dat het er inderdaad niet alleen voor staat. Met verschillende partijen delen we dezelfde dromen, noden en de zin om er mee aan de slag te gaan. Het netwerk leeft en wil graag groeien om aan slagkracht te winnen. Als Klasbak nemen wij in dit web graag een initiërende, faciliterende en verbindende rol op. Maar de realiteit is ook dat Klasbak beperkt is als het gaat over financiële middelen.

Klasbak is een vzw die bestaat uit een bescheiden aantal leden (personen en organisaties), een betrokken Raad van Bestuur en (voorlopig) een coördinator als enige betaalde werkkraacht. De inkomsten komen voort uit de ledenbijdragen en giften. Klasbak krijgt van overheidswege geen subsidies. Voor zowel inhoudelijke als financiële redenen springt Klasbak mee op de kar van projecten zoals van Erasmus+. Op het moment van dit schrijven is onze financiering voor de volgende werkjaren nog niet geconsolideerd. Met dit beleidsplan wil Klasbak het netwerk voor leren in de gevangenis dan ook zowel financieel als organisatorisch uitbouwen.

8. De verschillende stappen in de totstandkoming van het beleidsplan

8.1. De vragen

Met het oog op het nieuwe beleidsplan wilde Klasbak tijdens de weg hiernaar toe, graag komen tot een antwoord op de volgende vragen:

WAAROM?

- Welke impact wil Klasbak hebben?
- Waar kan Klasbak het verschil maken?
- Waar is Klasbak nodig?

HOE?

- Hoe wil Klasbak die impact genereren?
- Hoe levert Klasbak een meerwaarde als netwerk?

WAT?

- Wat zijn concrete acties die Klasbak wil nemen?
- Waar legt Klasbak het zwaartepunt van onze werking?

Het proces werd uiteindelijk een impactoefening, die onder begeleiding van 'Levuur' gemaakt werd. Als experts in participatie en stakeholdermanagement waren zij hiervoor de ideale partner. Het doel was om een impact chain (zie *figuur 2*) op te maken, die uiteindelijk de rode draad vormt voor ons nieuwe beleidsplan.

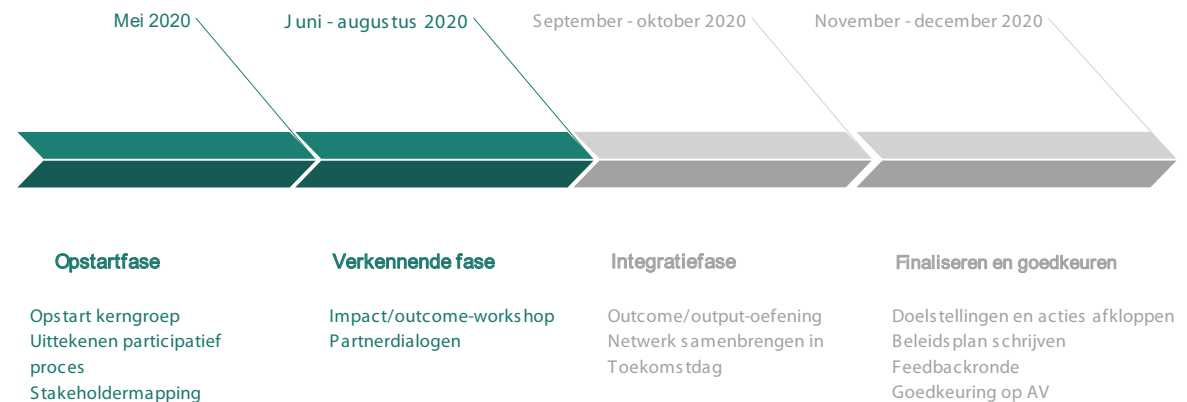
8.2. De verschillende stappen

Om tot de impact chain te komen, werden verschillende fases doorlopen waarbij diverse stakeholders werden betrokken.

Een overzicht in *figuur 3*:

Figuur 2. Impact chain

Figuur 3. Stappen proces impactoefening

Opstartfase: Stakeholdermapping

Om een beter inzicht te krijgen in het netwerk en werkveld van Klasbak bracht de Raad van Bestuur eerst de stakeholders in kaart. Gedetineerden werden centraal gezet als 'eindafnemer' van wat wij doen. Een inschalingsoefening werd gemaakt om het belang van de stakeholders in te schatten. Zo werd een eerste stakeholdermapping bekomen met de stakeholders verdeeld in 4 kwadranten: (1) veel invloed, minder belang, (2) veel invloed, veel belang, (3) minder invloed, minder belang en (4) minder invloed, veel belang (zie figuur 3).

Al naargelang de positie, behoeven de stakeholders een specifieke aanpak en benadering (zie figuur 4).

Voor het vervolg van de impactoefening werden er vier categorieën van intermediaire doelgroepen opgesteld. Dit zijn belangrijke tussenschakels om bij de primaire doelgroep, nl. de gedetineerden, impact te kunnen creëren. Deze benoemt Klasbak als **stakeholderdoelgroepen** in de rest van het verhaal.

Er werd geopteerd voor:

- **Beleidsmakers** (o.a. ministers, kabinetten, administraties).
- **Educatieverstrekkers** (o.a. lesgevers, vrijwilligers, VOCVO, De Rode Antraciet, Federatie Centra voor Basiseducatie, the European Prison Education Association).
- **Het gevangeniswezen** (o.a. inrichtingshoofden, penitentiair beambten, Psycho Sociale Dienst).
- **Influencers** (o.a. onderzoekers, Liga voor mensenrechten, journalisten, De Huizen, ruime publiek).

Als moeilijkst te bereiken en beïnvloeden doelgroep kwam de gevangenis (en meer specifiek het penitentiair bewakingspersoneel en de vakbonden) naar voor. Dit is een bevestiging van de ervaringen van velen op de gevangenisvloer. Omdat dit een belangrijk en terugkerend gegeven is, nam Klasbak dit mee tijdens de rest van de impactoefening.

VEEL INVLOED, MINDER BELANG	VEEL INVLOED, VEEL BELANG
Beïnvloeders = Tevreden houden	Stuelfiguren = Nabij houden / vertroetelen
Raad van Europa	Ministers; kabinetten; administraties Justitie (federaal)
Ministers; kabinetten; administraties Welzijn	Ministers; kabinetten; administraties Onderwijs/Sport
Politieke partijen en hun parlementsleden	Ministers; kabinetten; administraties Justitie (Vlaanderen)
Cellmade	DG EPI + dir gen van het gevangeniswezen (Rudy VDvoorde)
Stichtingen	AHOVOKS
	Directies Belgische gevangenissen
	Beleidscoördinatoren gevangenissen
	VOCVO
	Federatie CBE
	De Rode Antraciet
	VDAB
	"Les/cursus" gevende vrijwilligers (onderwijs; sport; cultuur)
	"Les/cursus" gevers (onderwijs; sport; cultuur)
	Penitentiair Beambtes (en hun vakbonden)
	EPEA
GEDETINEERDEN	
MINDER INVLOED, MINDER BELANG	MINDER INVLOED, VEEL BELANG
Toeschouwers = Monitoren	Belanghebbenden = Informeren
Organisaties integratie (vb. Atlas; In-Gent; de	Directie CBE's
Organisaties welzijn (vb. Steunpunt Alg Welzijnswerk;	Directie CVO's
Moderator vzw (herstelbemiddeling)	Huis van het Nederlands/Agentschap voor Integratie en
Centrale toezichtsraad voor het gevangeniswezen/ Politiediensten	Psycho-Sociale Dienst (PSD)
(Onderzoeks)rechters	CAW
Advocaten(kantoren)	Groep Intro
Epos Vlaanderen	VormingPlus
VOKA; UNIZO; vakbonden	Geestelijke verzorgers (vb. aalmoezenier, imam, moreel vzw Touché
Gemeente/stadsbesturen	Vrijwilligersorganisaties met aanbod in gevangenis (vb.
Franstalige tegenhangers	De "onderwijsnetten"/koepels
Amnesty International / Liga voor Mensenrechten	Onderzoekers - opleidingsverantwoordelijken
Ex-gedetineerden	Leerlingen/Studenten (basisonderwijs - secundair onderwijs - Alumni (studierichtingen rechten; criminologie; Sympathisanten/Bredere publiek
	De Huizen/Rescaled
	Bond zonder Naam
	(Sociale) Media (vb. journalisten)

Figuur 4. Stakeholderskwadrant Klasbak

Verkennde fase: Impactoefening

In een volgende stap van het proces werd een online impactoefening georganiseerd. Voor deze interactieve brainstorm werden de leden van de Raad van Bestuur aangevuld met enkele essentiële stakeholders (bv. kwartierchef gevangenis, beleidscoördinator, voorzitter van EPEA, (oud-)gevangenisdirecteur, lesgever in de gevangenis, medewerker van De Rode Antraciet).

Eenzijds werd er nagedacht over wat de impact is die Klasbak wil zien voor de gedetineerde aan de hand van volgende vragen:

Gedrag:

- Wat is onze droom voor de gedetineerde?
- Welk gedrag moet de gedetineerde volgens ons kunnen stellen om aan zijn/haar ontwikkeling te werken in detentie?

Situatie:

- Is dat gedrag gekoppeld aan een specifieke concrete situatie?

Effect:

- Met welk effect voor de gedetineerde en zijn/haar re-integratie?
- Met welk effect voor de samenleving?

Anderzijds wilde Klasbak inzichten verzamelen over wat de vier stakeholdergroepen (beleidsmakers, educatie, gevangenis, influencers) kunnen doen om dit gedrag mogelijk te maken. Met andere woorden:

- Wat kunnen de verschillende stakeholdergroepen doen om de droom voor de gedetineerden waar te maken?
- Welk gedrag wil Klasbak niet meer zien bij deze doelgroepen?

Verkennde fase: Stakeholderbevragingen - partnerdialogen

Tijdens de zomermaanden organiseerde Klasbak individuele partnerdialogen. Klasbak ging het gesprek aan met:

- vertegenwoordigers van leren in detentie (De Rode Antraciet, Centrum voor Volwassenen Onderwijs, Centrum Basiseducatie, Vormingplus);
- penitentiair beambten;
- een ex-gedetineerde;
- een beleidscoördinator;
- de directeur van de Dienst Digitalisering Detentie;
- een vertegenwoordiger van een filantropische organisatie;
- de directrice van het transitiehuis Mechelen;
- de coördinator cultuur-cultuurfunctionaris van De Rode Antraciet;
- het hoofd van de afdeling Strategische Beleidsondersteuning Vlaamse Onderwijs-overheid;
- een medewerker van AHOVOKS;
- een gevangenisdirecteur.

Volgende topics kwamen aan bod in de interviews:

1. Terugblikkend op de voorbije jaren: Hoe kijken verschillende betrokkenen naar Klasbak en diens meerwaarde? (bv. Kennen ze Klasbak? Hoe? Vinden ze Klasbak nuttig? Is het een meerwaarde voor hun organisatie?)
2. Wat is jullie droom omtrent educatie voor de gedetineerde? (impact)
3. Wat is volgens jullie nodig om deze droom te realiseren? (outcome)
4. Hoe zien jullie de rol van Klasbak in het mee laten realiseren van verandering? (output) (bv. Waar kan Klasbak een verschil maken? Wat zou Klasbak prioritair moeten aanpakken?)
5. Welke goede raad hebben jullie voor Klasbak?

Met deze schat aan informatie kon de impact chain verder worden aangevuld en de rol van Klasbak, in het kader van output en acties, scherper worden geformuleerd. Bepaalde accenten werden meegenomen in het vervolg van het proces.

Deze verzamelde input werd tijdens een werksessie van de Raad van Bestuur in september nog eens onder de loep genomen. Hier ging de kerngroep verder mee aan de slag om op de Toekomstdag van 9 oktober te presenteren.

Integratiefase: Toekomstdag: 9 oktober 2020

Klasbak heeft er bewust voor gekozen om de stakeholders zo actief mogelijk te betrekken bij de ontwikkeling van het beleidsplan. Binnen deze mindset werd ook de Toekomstdag op 9 oktober 2020 opgezet. Het doel was om de impact chain voor te leggen aan het netwerk en van hen feedback te ontvangen via de plenaire delen en de workshops. Een mooie vertegenwoordiging van het netwerk tekende present:

- lesgevers en een stafmedewerker van de Federatie Centra voor Basiseducatie;
- lesgever en directieleden van centra voor volwassenenonderwijs;
- onderwijscoördinatoren in de gevangenis;
- coördinator onderwijscoördinatoren in de gevangenis;
- directeur Vlaams ondersteuningscentrum voor het volwassenenonderwijs;
- professoren en onderzoekers van de Vrije Universiteit Brussel;
- kabinetsmedewerker van Vlaams minister van justitie Zuhair Demir;
- educatief medewerker van Vormingplus;
- stafmedewerker -sportfunctionaris van De Rode Antraciet;
- ervaringsdeskundige;
- nationaal coördinator van De Huizen;
- directeur van de Dienst Digitalisering Detentie;
- voorzitter van de European Prison Education Association (EPEA) Nederland en Educatie achter buitenlandse tralies (Eabt);
- beleidsmedewerker van het Departement Cultuur, Jeugd en Media.

Doorheen de overlegmomenten en de stakeholderbevragingen kwamen een aantal zaken (bezorgdheden, aandachtspunten, to do's, kerntaken) telkens terug. Deze werden door Klasbak in vier werven gegoten: (1) de gevangenis als lerende gevangenis, (2) de brug binnen buiten, (3) participatie en (4) digitalisering. Op de Toekomstdag

maakten deze de onderverdeling uit van de brainstormsessies rond de doelstellingen (opdeling: verbinden, co-creëren, delen, inspireren en motiveren) van Klasbak en bijhorende acties.

De Toekomstdag leverde niet alleen concrete input op voor het nieuwe beleidsplan via de brainstormsessies maar de feedback, de aanvullingen, de extra tips en informatie, de onderlinge uitwisseling en het gegeven van dit samen te kunnen doen, vormde de grote meerwaarde van dit online event.

Fase finalisering en goedkeuring: Goedkeuring door AV

Als laatste stap in het proces wordt het nieuwe beleidsplan goedgekeurd op de Algemene Vergadering van Klasbak in december '20.

Om af te ronden ...

Klasbak, een kleine vzw met een ambitieus beleidsplan, in een uitdagende sector. Maar met een divers en groot netwerk waarvan de kracht en de energie voelbaar was tijdens de Toekomstdag. Een gretig netwerk dat samen impact wil genereren door in te zetten op leren in detentie. Dat samen wil streven naar een wereld waarin:

Een gedetineerde wordt gezien als een volwaardige burger.

- De samenleving investeert in herstel en re-integratie van gedetineerden.
- De detentieomgeving een lerende omgeving is.
- Een gedetineerde een doelgericht en zinvol leertraject kan samenstellen, dat perspectief biedt, met het oog op herstel en re-integratie.

Klasbak zoekt de komende jaren verder naar een meer ondersteunde, zekere toekomst als netwerkfacilitator.

Wilt u hier zelf graag deel van uitmaken en bijdragen aan de missie en visie, bij deze een warme oproep: Word lid van het Klasbak netwerk!

Bijlagen A: Tabellen

Bijlage A.1. ACTIEDOMEIN 1: Verzamelen en in kaart brengen van informatie, kennis en ervaring.

Plan	Do	Check	
Actie(s)	Wanneer? (welk jaar)	Indicator (resultaat)	Norm/aantal
Klasbak werkt de stakeholdermapping uit tot een sociale kaart en bekijkt welke meerwaarde kan geboden worden aan elkaar en voor leren in detentie. Deze lijst wordt jaarlijks geactualiseerd en is te raadplegen op de website.	2021-2023	Sociale kaart	1 (met 1 jaarlijkse update)
Klasbak brengt in kaart en actualiseert de contactenlijst van relevante politieke actoren (Lokaal, Vlaanderen, Federaal, EU) die invloed kunnen uitoefenen om de outcomes en impact te realiseren.	2021-2023	Contactenlijst	1 jaarlijkse update
Klasbak zoekt relevante getuigenissen en verhalen over verbinden, netwerken en de 4 werven die impact hebben.	2021-2023	Getuigenissen	4/jaar
Klasbak bouwt een ambassadeurswerking uit en geeft een gezicht aan het thema leren en detentie (bv. bekende en onbekende gezichten rond bepaalde thema's, voor bepaalde quotes) binnen (bv. via jail TV) en buiten de gevangenis (bv. via de sociale media).	2021-2023	Campagne	1/jaar

Bijlage A.2. ACTIEDOMEIN 2: Communiceren en het verspreiden van informatie, kennis en ervaring.

Plan	Do	Check	
Actie(s)	Wanneer? (welk jaar)	Indicator (resultaat)	Norm/ aantal
Klasbak deelt en ontsluit gericht de verzamelde en verwerkte input via sociale media (i.e. LinkedIn, Twitter, Facebook).	Wekelijks	Posts op LinkedIn Posts op Facebook Post of Twitter	50 50 50
Klasbak deelt en ontsluit gericht de verzamelde en verwerkte input via een geüpdatete website.	Maandelijks	Geüpdatete website	12/jaar
Klasbak deelt en ontsluit gericht de verzamelde en verwerkte input via de bakberichten. Die bakberichten worden gegroepeerd volgens de 4 werven + varia.	Maandelijks	Bakberichten	12/jaar
Klasbak deelt en ontsluit gericht de verzamelde en verwerkte input via de klassieke media (kranten, tijdschriften).	2021-2023	Artikels	2/jaar
Klasbak brengt de gebruikers en data van de sociale media (hoeveel, welke reacties) in kaart.	2021-2023	Userrapport	1/jaar
Klasbak brengt de gebruikers en data van de website (hoeveel, welke pagina's,...) in kaart.	2021-2023	Userrapport	1/jaar
Klasbak brengt de gebruikers en data van de bakberichten (hoeveel, welke berichten,...) in kaart.	2021-2023	Userrapport	1/jaar
Klasbak brengt de gebruikers en data van de klassieke media (hoeveel, welke reacties) in kaart.	2021-2023	Userrapport	1/jaar
Klasbak getuigt in hoger onderwijs, in secundair onderwijs en in gevangenissen.	2021-2023	Lezingen	5/jaar
Als EPAL-ambassadeur maakt Klasbak gebruik van het EPAL-platform om output te verspreiden.	2021-2023	Artikels	12/jaar
Als EPEA-afdeling maakt Klasbak gebruik van het EPEA-netwerk om output te verspreiden.	2021-2023 doorlopend	Artikels	2/jaar
Klasbak verhoogt de zichtbaarheid en bekendheid van de merknaam Klasbak door actieve betrokkenheid van partners (bv. zichtbare aanwezigheid op communicatiekanalen van het netwerk).	2022	Aanwezigheid op communicatiekanalen van het netwerk	15/jaar

Bijlage A.3. ACTIEDOMEIN 3: Outreachend en proactief werken.

Plan	Do	Check	
Actie(s)	Wanneer? (welk jaar)	Indicator (resultaat)	Norm/aantal
Klasbak contacteert proactief nieuwe relevante actoren (kan binnen én buiten de muren zijn) voor een wederzijdse voorstelling en om eventuele raakvlakken af te tasten.	2021-2023	Overlegmoment	10/jaar
Klasbak tast de raakvlakken verder af van de bestaande contacten en initieert overleg (bv. rond beleidsmatige thema's of mogelijke samenwerkingen).	2021-2023	Overlegmoment	6/jaar
Klasbak belegt jaarlijks een contactvergadering met de 4 kabinetten (Vlaanderen: welzijn, onderwijs, justitie en Federaal: justitie). (bv. voorstellen memorandum, beleidsplan, jaarplan, opvolging van wat wel/niet gebeurd is)	2021-2023	Overlegmoment	1/jaar per kabinet
Klasbak is actief aanwezig op studiedagen van het netwerk.	2021-2023	Studiedagen	5/jaar
Klasbak neemt zelf actief deel aan relevante projecten en oproepen tot samenwerking.	2021-2023	Deelnames	2/jaar
Klasbak contacteert universiteiten en hogescholen (i.f.v. afgeronde master/bachelor-proeven + doorsturen suggesties onderzoek).	2021-2023	Contacten	1/jaar (begin academiejaar)
Klasbak brengt goede praktijken in beeld a.d.h.v. een oproep binnen het netwerk. De oproep gebeurt voor elk van de 4 werven.	2021-2023	Oproep	3/jaar
Klasbak bevraagt op geregelde basis de noden van het netwerk (en op basis daarvan gebeuren de oproep naar goede praktijken). Zo houdt Klasbak de vinger aan de pols via het netwerk.	2021-2023	Nodenbevraging	1/jaar
Klasbak is lid van gerichte commissies/RVB/AV.	2021-2023	Lidmaatschap Project Commissies	2/jaar
Klasbak participeert (actief en visibel) aan relevante uitwissel- en netwerkmomenten over leren en detentie.	2021-2023	Aanwezigheid netwerkmoment	4/jaar
Klasbak ontwikkelt een strategisch project om penitentiaire beambten in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen te bereiken en te betrekken.	2021	Strategisch project	1

Bijlage A.4. ACTIEDOMEIN 4: Interactie tussen het netwerk organiseren.

Plan	Do	Check	
Actie(s)	Wanneer? (welk jaar)	Indicator (resultaat)	Norm/ aantal
Klasbak organiseert studiedagen, vormingen, netwerkevents, webinars, afterwork of lunch sessies rond: <ul style="list-style-type: none"> • de werven: de lerende gevangenis/de brug binnen buiten/participatie/digitalisering • een bepaalde probleemstelling (bv. aangereikt vanuit het netwerk) • voor een specifiek gekozen publiek of ruimer naargelang het topic 	2021-2023	Events	4/jaar
Klasbak verkent de interesse/nood aan een deelplatform gelinkt aan de website.	2022	Bevraging	1
Klasbak bouwt een deelplatform gelinkt aan de website.	2023	Deelplatform	1
Klasbak deelt gericht projectvoorstellen- en ideeën met de partners.	2021-2023	Gedeelde projectideeën	3/jaar
Als EPALE-ambassadeur maakt Klasbak gebruik van het EPALE-platform om community en interactie te creëren.	2021-2023	Officiële erkenning als ambassadeur	Jaarlijks partnerschap
Klasbak schrijft een memorandum in samenwerking met het Klasbak netwerk.	2023	Memorandum	1

Bijlagen B: Lectuur

De lerende gevangenis:

- Cottam, H., Buscow, H., Horne, M. & Comely, G. (2002). *Learning Works; The 21ste century prison*. The to do Tank ltd.

Klasbak:

- Klasbak (16/12/2019). Je les kunnen volgen en examen doen, is een recht ook in de gevangenis.
Via <https://www.knack.be/nieuws/belgie/je-les-kunnen-volgen-en-examen-doen-is-een-recht-ook-in-de-gevangenis/article-opinion-1543187.html>
- Klasbak (15/05/2020). Wanneer je kot een cel is.
Via <https://www.dewereldmorgen.be/artikel/2020/05/15/wanneer-je-kot-een-cel-is/>
- Klasbak (30/10/2020). Is er plaats voor onderwijs wanneer een virus woedt.
Via <https://www.dewereldmorgen.be/community/is-er-plaats-voor-onderwijs-in-de-gevangenis-wanneer-een-virus-woedt/>
- Overzicht van alle bakberichten.
Via <https://www.klasbak.net/bakberichten>

Onderzoeksgroepen:

- PALD- onderzoeksgroep (Participation and learning in detention)
Via <https://pald.research.vub.be/>
- CRiS-onderzoeksgroep (Crime and Society)
Via <https://cris.research.vub.be/en/home>

Wetgeving:

- Algemene beleidsnota justitie (november 2020)
Via https://storage.googleapis.com/smooty-1220.appspot.com/uploads/3090/1607079036_beleidsnotajustitie4nov20.pdf
- Beleidsnota 2019 – 2024 Justitie en Handhaving (Vlaams)
Via https://storage.googleapis.com/smooty-1220.appspot.com/uploads/3090/1607079325_beleidsnotajustitiehandhaving.pdf
- Basiswetgeving context leren in detentie
Overzicht via <https://www.klasbak.net/educatie-gevangenis/wettelijk-kader>

Klasbak

Frederik de Merodestraat 27, 2800 Mechelen
tel. 015 44 65 00
info@klasbak.net en bieke@klasbak.net
www.klasbak.net

Geïnteresseerd in leren in de gevangenis? Volg ons op Facebook, LinkedIn, Twitter en via de bakberichten.
Wil je graag bijdragen aan de werking van Klasbak, dan nodigen we je uit om contact met ons op te nemen.